

Якимець Т. А., студент спеціальності G18 Геодезія та землеустрій
Науковий керівник: Клюка О. М., к.т.н., доцент кафедри цивільної безпеки, охорони праці, геодезії та землеустрою
(Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського, м. Кременчук, Україна)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА І КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Земельні ресурси України – найважливіша цінність, що є основою для сільського господарства, продовольчої безпеки та розвитку інфраструктури, тому держава і суспільство повинні контролювати ефективно землекористування.

Важливим також є те, що нормативно-правові акти, що регулюють земельні відносини, мають чітку ієрархію, відповідно до якої Конституція України займає найвище місце, а всі інші акти – мають узгоджуватись з її положеннями. Земельний кодекс виступає базовим спеціальним актом, положення якого конкретизуються та доповнюються іншими нормативними актами. Така системність та їх взаємозв'язок забезпечують узгоджене функціонування державної земельної політики – від найменших процесів до автоматизації процедурних рішень.

Згідно зі статтею 188 Земельного кодексу України [1], державний контроль за використанням і охороною земель здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду в агропромисловому комплексі, а контроль за дотриманням вимог земельного законодавства – органом, що реалізує політику у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів.

Контроль за використанням та охороною земель здійснюється уповноваженими органами як складова публічного адміністрування, а тому поєднує правові та організаційні заходи для забезпечення раціонального землекористування з урахуванням екологічних та економічних інтересів.

У межах правової охорони земель держава виконує чотири основні функції: регуляторну, стимулюючу, контрольну та каральну. Саме функція контролю є ключовою в цій системі, адже дозволяє виявляти, попереджувати та усувати порушення вимог законодавства у сфері охорони земель. Однак її ефективність можлива лише за умови чіткого нормативного закріплення повноважень органів державного контролю, визначення порядку їх взаємодії та координації діяльності.

Проте важливо не лише закріпити нормативні вимоги, але й ефективно забезпечити контроль за дотриманням встановлених норм та охороною земель в Україні. Згідно зі ст. 163 ЗКУ, основними завданнями охорони земель є збереження та відновлення родючості ґрунтів, збереження корисних властивостей земель, а також попередження їх деградації, забруднення та виснаження [1]. Ця норма має на меті сприяти відповідальному ставленню землекористувачів до наданих земельних ділянок і запобіганню деградаційних процесів ґрунтів.

Відповідно до ст.5 ЗУ «Про охорону земель» [2] органами, які здійснюють регулювання в галузі охорони земель є Верховна Рада України, Верховна Рада АРК, Кабінет Міністрів України, Рада міністрів АРК, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, а також спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади в межах повноважень, установлених законом.

Отже, з огляду на розширений суб'єктний склад органів, що беруть участь у регулюванні земельних відносин, особливо актуальним є чітке впорядкування їхніх повноважень у сфері використання та охорони земель.

Особливу увагу привертає центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері земельних відносин, зокрема щодо охорони земель. Своєю постановою Кабінет Міністрів України [3] в 2014 році створив Державну службу з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр), що дало старт масштабним змінам та перетворенням. Повноваження Держгеокадастру також максимально регламентовані – у вище вказаному ЗУ «Про охорону земель» вказано, що саме цей орган встановлює правила та порядки формування державної політики в частині охорони земель, контролю за їх використанням та дотримання законодавства.

Також цей орган уповноважений: брати участь у реалізації державних програм у сфері охорони земель; здійснювати моніторинг, паспортизацію ґрунтів, агрохімічну паспортизацію земель; проводити еколого-економічне обґрунтування зонування земель; реалізовувати заходи щодо забезпечення родючості ґрунтів, охорони земель, підвищення ефективності землекористування.

Таким чином, Держгеокадастр виконує широке коло завдань у сфері охорони земель, що охоплюють як стратегічне планування, так і практичну реалізацію державної політики. Він не лише здійснює моніторинг стану ґрунтів, агрохімічну паспортизацію та еколого-економічне обґрунтування зонування, а й забезпечує участь у впровадженні державних програм, спрямованих на охорону земель та підвищення їх родючості. Комплексність повноважень цього органу є важливою умовою для досягнення цілей сталого розвитку у сфері землекористування та збереження довкілля.

Важливу роль у системі контролю за використанням та охороною земель відіграють органи місцевого самоврядування. У результаті завершення децентралізації та передачі земель державної власності у комунальну власність територіальних громад вони отримали розширені повноваження щодо управління та контролю за землями.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» [4], передбачена можливість виконавчих органів місцевих рад здійснювати контроль за використанням та охороною земель комунальної власності.

Для набуття таких повноважень рада громади повинна прийняти відповідне рішення, призначити державного інспектора та поінформувати центральний орган виконавчої влади – Держгеокадастр. Ці зміни створюють «горизонтальний» рівень контролю, який доповнює «вертикальний» державний контроль і забезпечує ефективне та оперативне реагування на порушення земельного законодавства на місцевому рівні.

Оскільки земля є одночасно природним ресурсом, засобом виробництва та основою для господарської й соціальної діяльності, державний контроль повинен враховувати її екологічну, економічну та соціальну цінність. Чітке визначення повноважень органів влади та системне застосування механізмів контролю забезпечує сталий розвиток територій та покращення стану земель.

Перелік посилань:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 26.10.2025).
3. Про утворення територіальних органів Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру : Постанова Каб. Міністрів України від 14.01.2015 р. № 5. Дата оновлення: 14.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5-2015-п#Text> (дата звернення: 26.10.2025).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин : Закон України від 28.04.2021 р. №1432-IX. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>